

РОЗДІЛ 4 ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ

УДК 811.161.2'373.7

Вус В. В., ст. 4 курсу історико-філологічного факультету; науковий керівник – Кочмар Д. А., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНИМИ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

***Анотація.** У статті проаналізовано значення антропометричного підходу до вивчення національної фразеології, визначено та класифіковано групу фразеологізмів на позначення рис характеру людини у системі фразеологізмів англійської мови. Виявлено семантичні та етимологічні особливості фразеологічних одиниць на позначення рис характеру, їх місце та значення у картині світу британців.*

***Ключові слова:** фразеологія, фразеологічні одиниці, риси характеру людини, антропометричність, картина світу.*

***Abstract.** The article analyses the significance of the anthropometric approach to the study of national phraseology, identifies and classifies a group of phraseology to denote human character traits in the system of the English language phraseology. The semantic and etymological features of phraseological units to denote character traits, their place and significance in the picture of the British world are revealed.*

***Key words:** phraseology, phraseological units, human character traits, anthropometry, world picture.*

На сучасному етапі у лінгвістиці спостерігається переважання антропологічної парадигми у вивченні мовних явищ. Це призвело не тільки до зміщення фокусу досліджень мови як системи на людину як носія та творця мови, але також і до підвищення уваги вчених до вираження різних аспектів картини світу народів та окремих людей у мові. Зокрема, актуальним напрямом таких досліджень є вивчення відображення уявлень людини про саму себе у мові. Особливий інтерес у цьому контексті викликає вивчення фразеології мови.

Окреме місце у системі фразеології англійської мови відіграють фразеологізми на позначення рис характеру людини. Такі фразеологізми займають значний шар лексики як в англійській, так і у багатьох інших мовах світу. Використання фразеологізмів на позначення рис характеру людини обумов-

люється принципом антропометричності фразеологічного фонду мови й антропоморфізмом аналогізації предметного світу у свідомості людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчать про те, що жодна галузь лінгвістичної науки не привертала до себе такої уваги мовознавців, як фразеологія. Становлення фразеології як самостійної лінгвістичної дисципліни сприяло здійснене у працях таких мовознавців як Ф. І. Буслаєва, М. В. Ломоносова, О. О. Потебні, І. І. Срезневського, О. О. Шахматова, ґрунтовне дослідження синтаксичної природи, а також дослідження стилістико-семантичних особливостей стійких словосполучень. В описі стійких словосполучень академік В. Виноградов [1] виходить із того, що «більшість людей говорить і пише за допомогою готових формул, кліше. У системі сучасної літературної мови слова функціонують не як вільні, раптово зіткнуті і зчеплені окремі компоненти мови, а займають постійні місця в традиційних формулах». Висловлювання М. М. Шанського [2] щодо фразеологізмів є про те, що основною ознакою фразеологічних одиниць є відтворюваність.

Метою статті є розкриття особливостей передачі рис характеру людини лексико-фразеологічними засобами англійської мови.

Виокремлення у загальній масі англійських фразеологізмів групи фразеологічних одиниць (ФО) на позначення рис характеру людини базується на основі спільних семантичних значень фразеологізмів. Ця група ідіом займає своє місце серед інших, об'єднаних за аналогічним принципом, наприклад: *nose of wax* – «боягуз»; *honest soul* – «щира душа» тощо.

До складу таких ФО часто входять знаки на позначення характеру людини, її ментальних, емоційних особливостей (*to play a double game* – «грати подвійну гру», «хитрувати»; *the clean thing* – «чесна людина»; *a heart of oak* – «сміливець»).

ФО на позначення рис характеру людини займають особливе місце у системі «антропометричних» фразеологізмів англійської мови, до якої вчені також відносять ФО на позначення зовнішності людини, її моральних якостей чи поведінки. Наприклад, у дослідженні Ю. Ф. Свінціцької [3] знаходимо класифікацію фразеологізмів на такі групи, як:

– ФО, що позначають риси характеру людини (*to have a sunny soul* – «бути добрим, життєрадісним»; *busy as a bee* – «трудолюбивий»);

– ФО, що розкривають стосунки між людьми (*bear two faces under one hood* – «бути лицемірним, нещирим»; *snake in the grass* – «змія підколодна», «прихований ворог»);

– ФО, що розкривають ставлення до праці (*eager beaver* – «добросовісний працівник»; *work like a horse* – «працювати, як кінь»);

– ФО, що вказують на професію та рід занять (*a son of the Muses* – «творча особа»; *knight of the brush* – «художник»; *coal-oil Johnny* – «марнотрат»). Як бачимо, фразеологічна система англійської мови включає безліч семантичних груп, оскільки фразеологія відбиває особливості картини світу народу.

Фразеологізми відображають народну мудрість, зазвичай вони є дуже давніми мовними утвореннями, яким налічується іноді сотні років. Народна мова багата на вдалі ті влучні образні вирази, якими можна передати різноманітні відтінки, від веселощів до злої насмішки або суму [4, с. 148].

Оскільки риси характеру людини можуть бути негативними чи позитивними, а також часто просто нейтральними, то відповідно за таким критерієм можна виділити й шар ФО англійської мови на позначення рис характеру людини. Так, до позитивних рис характеру, як правило, відносять доброту, кмітливість, відповідальність, працелюбність, спокій та врівноваженість, щирість. Негативними рисами характеру вважаються злобність, задрощі, жадібність, лінощі, брехливість, підступність тощо. Нейтральними рисами можна вважати, наприклад, повільність, дивакуватість, впертість, нерішучість. Залежно від контексту вони можуть розглядатися як негативні, або ж як позитивні риси людини.

Окрім того, риси характеру та, відповідно, й ті ФО, які їх позначають, можна розділити за окремими сферами характеру, наприклад: 1) пізнавальні риси характеру; 2) емоційні риси характеру; 3) вольові риси характеру; 4) моральні риси характеру.

Так, пізнавальні риси характеру людини включають вказівки на кмітливість чи дурнуватість, наприклад: *bird-brained* – «дурний»; *a downy bird* – «хитрун»; *as wise as an owl* – «мудрий як сова» тощо. У полі «емоційні риси характеру» своє відображення знаходять такі риси, як життєрадісність, неробство, дивакуватість, смуток і занудство, нервозність тощо, наприклад: *a gay bird* – «веселун»; *a sad dog* – «похмурий» і т. д.

«Вольові риси характеру» пов'язані з поняттям «воля» та репрезентують такі риси характеру, як мужність, самостійність або несамостійність, боягузтво, впертість, нерішучість і т. д., наприклад: *timid as a hare* – «боягузливий, як заєць»; *bold as a lion* – «хоробрий як лев». «Моральні риси характеру» представлено найбільш широко. Репрезентовані як позитивні, так і негативні риси. Наприклад, опозиція «зарозумілість – скромність» представлена одиницями *proud as a peacock* («гордий як павич») / *quiet as a lamb* («лагідний як ягня»). Але більшість ФО вербалізує негативні риси характеру людини: підлість (*a yellow dog* – «підла людина»), підступність (*a sly fox* – «підступна як лисиця»), улесливість (*a toad-eater* – «лизоблюд»), ненадійність (*a wild cat* – «навіжений / заборонений»), ницість (*be lower than a snake* – «бути останнім негідником»).

Також у найзагальнішому вигляді до складу фразеологізмів, що характеризують людину, можна віднести назви реальних осіб, людей (наприклад, *plain fellow* – «свій хлопець»; *a real man* – «людина з великої літери»), назви особи за якимись характерними ознаками (наприклад, *walking dictionary* – «ходяча енциклопедія»; *waste of space* – «порожнє місце» (про людину); *a damned fool* – «дурень» тощо), назви власне оцінки особи (наприклад, *unlucky*

fellow – «горечко, лишенько» (укр. аналог «горе лукове»); *wolf in sheep's clothing* – «вовк у овечій шкурі»; *snake in the grass* – «змія підколодна» тощо).

Також можна виокремити й групу або сукупність осіб за певною ознакою, наприклад: *power players* – «сильні світу цього»; *sheeple* – «стадо баранів» (про людей, які сліпо слідуєть за лідером або натовпом); *the salt of the earth* – «сіль землі» (найбільш достойні); *cream of society* – «вершки суспільства»).

Якості людини часто оцінюються за допомогою опосередкованого зіставлення особи зі сферою тварин, наприклад:

– *wolf in sheep's clothing* – «вовк у овечій шкурі» – зла і жорстока людина; той, хто вдає доброго, а насправді злісний обманщик; вовк – хижа тварина родини собачих;

– *snake in the grass* – «змія підколодна» – негідна і підступна, уїдлива людина; змія – плазун з довгим звивистим тілом, часто з отруйними залозами в пащі.

Як правило, образ тваринного характеризує поведінку людини в певних її проявах співвідноситься із ставленням до тієї чи іншої тварини у відповідній лінгвокультурі, яке може бути негативним або позитивним, а іноді й нейтральним, яке залежить від контексту.

Окрім того, трактувати фразеологізм можна й через символіку фразеологічних одиниць. Так, вираз *wolf in sheep's clothing* можна співвіднести із символом вовка у християнському образному світі, де він, у першу чергу, символізує диявола, який загрожує «стаду віруючих». Вівця при цьому сприймається як символ християнина, а також як символ чистоти, безпечності. Підступним та жорстоким вовк часто показаний у казках, байках, народних історіях, що пов'язано із досвідом народу, для якого зустріч із вовком споконвіку означала загрозу життю, або ж втрату майна (поголів'я тварин).

Також значення фразеологізму може визначатися через культурну конотацію, під якою, слідом за В. Н. Телією, розуміємо спеціальні співзначення, пов'язані з вираженням емоцій, оцінки, експресії [5]. Компоненти культурної конотації можуть виражатися в словниках словниковими позначками. Ці позначки висловлюють емоційну характеристику несхвалення, зневаги, іронії і т. п.

Оціночний компонент представлений двома полюсами: позитивним і негативним. Оцінюється не будь-яка ознака людини, її характеристика. Окрім того, є характеристики, які взагалі не піддаються оцінці (наприклад, фізіологічна потворність, якісь дефекти зовнішності). Експресивний компонент відображає відхилення від норми, якогось середнього зразка, а от образний компонент створює наочно-чуттєві уявлення про предмети і явища дійсності [6, с. 142].

Розглянемо зазначені вище критерії визначення значення ФО на конкретних прикладах:

1. Емотивний компонент (*fountain of wisdom* – «джерело мудрості» (ірон.); *a damned fool* – «набитий дурень»; *look like sth. the cat brought in* – «опудало горохове»);

2. Оціночний компонент:

«+» – *big-hearted* – «людина-душа»; *as easy as old Tilly* – «свій хлопець»;

«-» – *the emperor has no clothes* – «вигадані, несправжні достоїнства та авторитет»; *unlucky fellow* – «горечко, лишенько»);

3. Експресивний компонент – *bonny lass* – «красна дівця»; *wolf in sheep's clothing* – «вовк у овечій шкурі» і т. д.;

4. Образний компонент – *she-devil* – «чорт в юбці»; *snake in the grass* – «змія підколодна» тощо.

Визначаючи ж місце ФО на позначення рис характеру людини в англословній картині світу, перш за все, слід зазначити, що споконвічно англійські ФО, автори яких невідомі, тісно пов'язані з традиціями, повір'ями та звичаями англійського народу, а також з реаліями, переказами, певними історичними фактами. Розглядаючи ідіоми англійської мови, у яких знаходять своє відображення звичаї та обряди англійського народу, можна виокремити деякі групи:

1. Фразеологізми, пов'язані з англійськими реаліями;

2. Фразеологізми, пов'язані з повір'ями і переказами.

Розглянемо більш детально приклади фразеологізмів, пов'язаних із традиціями, звичаями та обрядами англійського народу. Так, до фразеологізмів, які характеризують внутрішні риси особи та пов'язані з англійськими реаліями, можна віднести такі:

– *good wine needs no bush* – «хороший товар сам себе хвалить»; дослівно «хорошому вину не потрібен кущ». За старовинним звичаєм, шинкарі вивішували гілки плюща на знак того, що в продаж є вино;

– *play fast and loose* – «вести нечесну гру»; «діяти безвідповідально»; «грати чиймись почуттями»; дослівно «грати швидко і програвати». Вираз пов'язаний зі старовинною народною грою, у яку грали на ярмарках в Англії. На палицю то туго намотувався, то розпускався ремінь (або мотузка), причому глядачі не могли вловити спритну маніпуляцію і незмінно програвали парі;

– *a strange bedfellow* – «дивний знайомий»; дослівно «дивна людина, яка ділила ліжко з ким-небудь». В Англії в середні віки, а також у XVI і XVII століттях окремі ліжка були рідкістю, і особи однієї статі часто спали разом.

Як бачимо, серед ФО, які характеризують особу або людські відносини є безліч таких, які відображають національний колорит, історичні та культурно-обумовлені реалії англословної картини світу. Особливе місце займають фразеологізми, пов'язані з повір'ями і переказами, серед яких можемо виділити такі:

– *a black sheep* – «паршива вівця», «ганьба в сім'ї»; дослівно «чорна вівця». За старим повір'ям, чорна вівця відзначена печаткою диявола;

– *have kissed the Blarney stone* – «бути підлесником» (за переказами, кожен, хто поцілував камінь, що знаходиться в замку Бларні в Ірландії, отримував дар улесливої мови);

– *peeping Tom* – «надто допитлива людина» (у легенді про леді Годиву, дружину графа Мерсійського, розповідається, що граф наклав непосильний податок на жителів міста Ковентрі. Коли леді Годива заступилася за них, граф сказав, що скасує податок, якщо леді Годива наважиться проїхати оголеною опівдні через все місто. Щоб не бентежити її, всі жителі закрили віконниці своїх будинків. Єдиний, хто став підглядати у щілину, був кравець Том, якого тут же вразила сліпота.

Зазначені вище ФО на позначення характеру людини мають яскраве лінгвокультурне значення, а тому можемо відмітити, що вони займають вагомe місце у картині світу англійського народу, володіють вагомим потенціалом в аспекті вивчення мовної картини світу англійців загалом, та їх фразеологічної картини світу зокрема.

Таким чином, риси характеру широко представлені у фразеологічній системі англійської мови. Найбільш широко репрезентовані негативні риси характеру людини. Вочевидь, це пов'язано з дидактичною функцією фразеології та фольклору, який часто виступає джерелом утворення фразеологізмів. Фразеологізми, номінуючи ті чи інші риси характеру людини, закріплюють у мові та відображають у народній картині світу ставлення до цієї риси, її схвалення або осуд, викриття негативних проявів людської особистості.

1. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке Избр. труды. Лексикология и лексикография. М.: Наука, 1977. С. 140–161.
2. Шанський Н. М. Фразеология современного русского языка: [учеб. пособ.] СПб.: Специальная литература, 1996. 192 с.
3. Свінціцька Ю. Ф. Семантичні особливості фразеологічних одиниць з власними назвами (на матеріалі англійської та французької мов). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21317/> (дата звернення: 01.04.2020).
4. Лазукова А. А. Лингвокультурологический анализ фразеологизмов, характеризующих человека. *Лингвокультурология*. Екатеринбург, 2008. Вып. 2. С. 137–144.
5. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический, лингвокультурологический аспекты М., 1996. 288 с.
6. Macmillan Dictionary. URL: <http://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення: 01.04.2020).
7. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 01.04.2020).
8. Oxford Dictionary of Idioms. J. Siefring. Oxford: Oxford University Press, 2004. 340 p.